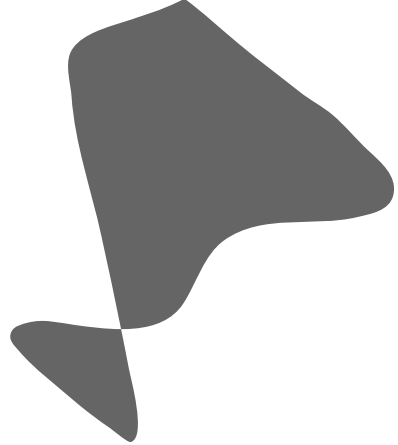


Kapitel 3

Rekrytering till vuxnas lärande



Stöd för vuxnas lärande från samhället

Utbildningar inom det reguljära utbildningsväsendet sponsras av offentliga medel. Syftet är att främja allmänna mål om folkbildning och arbete med kultur samt för att ge stöd och utbildningsmöjligheter åt socialt och kulturellt missgynnade personer i samhället. I Sverige är utbildning inom det offentliga skolväsendet och vid universitet och högskolor avgiftsfri. Viktiga målgrupper för samhällets stöd är arbetslösa, personer av utländsk härkomst, personer med funktionshinder och personer som saknar kunskaper motsvarande treårig gymnasieutbildning. Samhället stöder idag vuxnas lärande genom att tillhandahålla undervisning och genom system för studiefinansiering. Både det organiserade och det icke organiserade lärandet stöds av samhället på många olika sätt. Skillnaden är främst att stödet till det organiserade lärandet är direkt och tydligt medan stödet till det icke organiserade lärandet är indirekt liksom det primära syftet inte alltid är att stödja lärande.

En mycket stor del av vuxnas lärande utgörs av personalutbildning som helt eller delvis är finansierad av arbetsgivaren. Personalutbildning avviker något från övriga utbildningsformer genom att den får den inriktning som arbetsgivaren ser störst nytta av hos sin personal. I syfte att upprätthålla och främja sysselsättning ger samhället bidrag till utbildning i företag som tillhandahåller personalutbildning. Detta kan också ge möjligheter att stödja anställda med svag ställning på arbetsmarknaden. Nya krav ställs på tillgång till stöd för lärande genom att det finns medel tillgängliga i den europeiska socialfonden för kompetensutveckling. Även olika föreningar som i sin verksamhet arrangerar utbildning får statligt stöd.

Det livslånga lärandet sätter individen i centrum vilket gör att det bedöms vara viktigt att den samhällsstödda vuxenutbildningen möter alla utifrån individuella önskemål, behov och förutsättningar. Målet är att ge individen möjlighet att utöka sitt kunnande och utveckla sin kompetens för att främja personlig utveckling, delaktighet, ekonomisk tillväxt och sysselsättning.

Människor har olika förutsättningar för att delta i lärande på grund av tidigare erfarenheter inom skola, på arbetsmarknaden och i livet. Personer som har en bakgrund med misslyckanden i skolan och/eller arbetslivet med arbetslöshet som följd kan vara särskilt svåra att nå. Samhället anses ha ett speciellt ansvar för att stödja de personer som inte tar egna initiativ för att möta de ökande kraven på kunskaper. En av de åtgärder som genomförs för att motivera personer till studier är uppsökande verksamhet. Kommunerna har enligt skollagen (1985: 1100) skyldighet att bedriva uppsökande verksamhet av personer som behöver grundläggande vuxenutbildning och informationsskyldighet i fråga om gymnasial vuxenutbildning. Även studievägledning och professionell handledning erbjuds. Genom kunskapslyftet har dessa verksamheter utvecklats. Utvärderingar av kunskapslyftet har visat att det ibland krävs ett omfattande och tidskrävande arbete för att motivera till studier, särskilt för personer med dåliga erfarenheter från tidigare skolgång.

Kunskapslyftet

En av de största satsningarna på vuxenutbildning som har gjorts i Sverige är Kunskapslyftet som startade 1997 och pågick till 2002. Projektet vände sig i första hand till vuxna arbetslösa som saknade kunskaper motsvarande treårig gymnasial utbildning. Även anställda med kort tidigare utbildning kunde delta under förutsättning att deras arbetsgivare anställde någon långtidsarbetslös som ersättare. I mån av plats kunde övriga vuxna antas till Kunskapslyftet. Syftet var att förbättra möjligheterna på arbetsmarknaden för personer med kort tidigare utbildning och även att stärka deras självförtroende och uppmuntra till vidare studier. Studier på eftergymnasial nivå kräver normalt en fullföljd treårig gymnasial utbildning. Huvuddelen av Kunskapslyftet har genomförts inom ramen för den kommunala vuxenutbildningen. Utbildningsanordnaren har fått statsbidrag för den del av sin verksamhet som utgörs av utbildning inom kunskapslyftet.

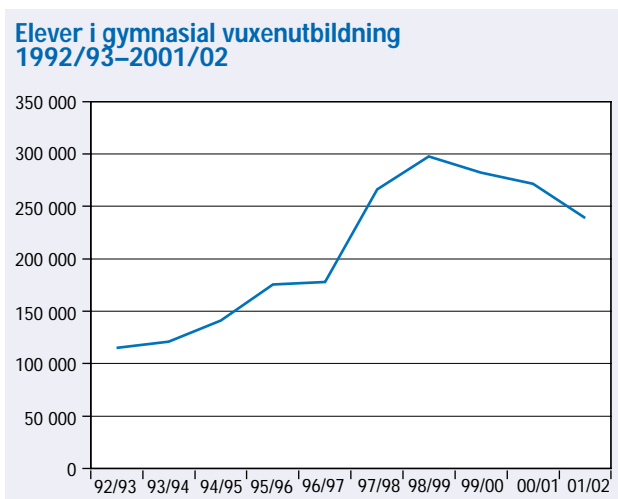
I samband med att satsningen på Kunskapslyftet startade infördes ett nytt vuxenstudiestöd, särskilt utbildningsbidrag (ubs), som motsvarar den ersättning man får vid arbetslöshet. Avslutandet av Kunskapslyftet under 2002 följdes av ett beslut om en permanent expansion motsvarande 50 000 platser inom vuxenutbildningen. Det särskilda utbildningsbidraget (ubs) ersattes av ett nytt studiestöd, rekryteringsbidraget, med delvis andra villkor än ubs.

Det huvudsakliga målet med satsningen på kunskapslyftet var att höja utbildningsnivån för de vuxna som var i störst behov av utbildning och därmed minska skillnaderna i utbildningsnivå i befolkningen. Detta antas påverka den ekonomiska tillväxten i positiv riktning och minska arbetslösheten. Ett annat mål med kunskapslyftet var att reformera vuxenutbildningen i Sverige.

Kunskapslyftet ökade antalet elever i gymnasial vuxenutbildning

I samband med starten av kunskapslyftet ökade antalet elever kraftigt för att sedan minska något. Antalet elever i gymnasial vuxenutbildning uppgick till knappt 239 000 personer under läsåret 2001/02.

Inom kommunal vuxenutbildning har andelen kvinnor under lång tid varit dubbelt så hög som andelen män. Ett flertal kommuner genomför därför riktade insatser för att nå fler män. Under hösten 2002 var andelen kvinnor bland eleverna 67 procent och andelen män 33 procent. Av kvinnorna var 62 procent över 30 år medan motsvarande andel för männen var 51 procent.



Källa: Skolverkets årsrapport

Under hösten 1997 var andelen kursdeltagare¹ med högst 2-årig gymnasieutbildning 64 procent. Andelen kursdeltagare med kort tidigare utbildning ökade fram till hösten 1999 då andelen var 69 procent. Hösten 2002 hade andelen kursdeltagare med högst 2-årig gymnasial utbildning minskat till 60 procent.

Arbetslösa var en viktig målgrupp för kunskapslyftet. Därför kan det vara av intresse att titta lite närmare på de studerandes situation på arbetsmarknaden i samband med kursstart. Av de studerande vid kommunal vuxenutbildning under hösten 2002 hade 40 procent varit aktuella vid arbetsförmedlingen i samband med kursstart. Det fanns inga större skillnader mellan kvinnor och män i detta avseende. Av kvinnorna som var aktuella vid arbetsförmedlingen före kursstart hade 31 procent varit registrerade som timanställda, deltidsarbetslösa eller i tillfälligt arbete. Motsvarande andel för männen var 17 procent. Det antas finnas ett visst stöd för att ofrivilligt deltidsarbete och tidsbegränsade anställningar påverkar personernas beslut att studera. Detta antas i sin tur ge en del av förklaringen till att fler kvinnor än män väljer att studera.

1. En elev kan ha deltagit i flera kurser och räknas därför med flera gånger.

Effekter av deltagande i kunskapslyftet på arbetslöshet och årslöner

Umeå universitet har utvärderat effekterna av deltagande i kunskapslyftet på arbetslöshet och årslöner.

I utvärderingen definieras en deltagare i kunskapslyftet som en person som studerat inom kommunal vuxenutbildning under ett år och har varit registrerad som arbetslös samt fått det särskilda utbildningsbidraget (ubs). Deltagare i kunskapslyftet jämfördes mot deltagare i yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning. Resultaten visade att deltagarna i kunskapslyftet hade lägre arbetsinkomster åren efter utbildning än deltagarna i arbetsmarknadsutbildning. Deltagarna i kunskapslyftet fann dock oftare arbete efter avslutade utbildning än deltagarna i arbetsmarknadsutbildning. De som inte fann ett arbete efter avslutad utbildning inom kunskapslyftet hade å andra sidan längre perioder i arbetslöshet än personer som deltagit i arbetsmarknadsutbildning. En stor andel av deltagarna i kunskapslyftet fortsatte sin utbildning efter ett års studier och ingick därför inte i utvärderingen. Resultaten måste därför tolkas med viss försiktighet.

Studiestöd i Sverige

I Sverige är studiestödet utformat så att det skall bidra till att förverkliga de utbildningspolitiska målen genom att bl.a. minska betydelsen av social, ekonomisk och geografisk bakgrund liksom att underlätta möjligheterna för äldre personer att bedriva studier. Den enskilde personen måste rent ekonomiskt endast ta ansvar för uppehållet under studietiden, oftast genom att utnyttja något av de olika studiestöden, samt ta ansvar för återbetalningen av eventuella lån.

Belopp per månad i det svenska studiestödssystemet

Högsta och lägsta belopp i SEK 2001

Studiehjälp	Bidrag	Lån	Totalt
Studiehjälp	950		
Studiemedel (34,5 procent bidrag) ¹	2 642	5 039 ²	7 681
Studiemedel (82 procent bidrag)	6 300	1 381	7 681
SVUX/SVUXA ³	3 870–8 280	1 410–2 850	5 280–11 130
UBS	5 940–12 780 ⁴		5 940–12 780

Källa: SM från CSN om studiestöd 2001/2002

1. Studiemedel betalas ut per vecka. För att beräkna ett ungefärligt månadsbelopp har 4,33 veckor per månad använts.

2. Avser grundlån. Under vissa omständigheter finns möjlighet att erhålla merkostnadslån samt tilläggs lån.

3. Om man inte har rätt till arbetslöshetskassa blir ersättningen i SVUX 1710 kronor i bidrag och 2730 kronor i lån. Under de 100 första dagarna i en ersättningsperiod i arbetslöshetsförsäkringen uppgår ersättningen i SVUX/SVUXA till 9720 kronor i bidrag och 3390 kronor i lån.

4. Under de 100 första dagarna i en ersättningsperiod i arbetslöshetsförsäkringen uppgår ersättningen i UBS som högst till 14917 kronor i bidrag.

Antalet studerande med studiemedel ökar

Samtliga personer som antas till eftergymnasial utbildning har i princip rätt till studiemedel oberoende av föräldrarnas ekonomiska situation. För gymnasiala utbildningar har personer äldre än 20 år rätt till studiemedel. Efter studiestödsreformen den 1:a juli 2001 finns två olika bidragsnivåer men totalbeloppet är detsamma. De studerande måste vara minst 25 år för att kunna få det högre bidraget. Under läsåret 2001/2002 fick 271 000 studerande på eftergymnasial nivå studiemedel. Av de studerande på grundskole- eller gymnasial nivå fick 111 000 personer studiemedel. Antalet studerande med studiemedel har ökat mellan läsåren 2000/2001 och 2001/2002 både på gymnasial nivå och eftergymnasial nivå. Vuxenstudiestöden är under avveckling vilket innebär att många istället har fått studiemedel med det högre bidraget. Under läsåret 2001/2002 var andelen kvinnor 64 procent bland de studerande på grundskole- eller gymnasial nivå med studiemedel. Motsvarande andel för de studerande på eftergymnasial nivå var 59 procent.

Studerande som har fått studiemedel efter utbildningsnivå 1998/99–2001/02

Antal stödtagare¹

	Grundskole- och gymnasial nivå	Eftergymnasial nivå
1998/1999	91 000	237 000
Kvinnor	54 000	135 000
Män	37 000	102 000
1999/2000	92 000	246 000
Kvinnor	56 000	142 000
Män	36 000	104 000
2000/2001	83 000	252 000
Kvinnor	51 000	148 000
Män	32 000	104 000
2001/2002	112 000	272 000
Kvinnor	71 000	161 000
Män	41 000	111 000

Källa: **sm** från **CSN** om studiestöd 2001/2002

1. En person räknas med en gång per utbildningsnivå som hon/han fått studiemedel för under läsåret.

Antalet studerande med vuxenstudiestöd minskar

Vuxenstudiestöd är ett samlingsbegrepp för ett antal olika studiestöd för vuxna. Omfattningen av vuxenstudiestöden har förändrats kraftigt under de senaste åren. Vid starten av kunskapslyftet under hösten 1997 infördes det särskilda utbildningsbidraget (ubs) som medförde en kraftig ökning av antalet studerande med vuxenstudiestöd på grundskole- och gymnasienivå under ett antal år. Sedan hösten 1999 har antalet studerande med vuxenstudiestöd minskat. Detta kan till viss del förklaras av att arbetslösheten har minskat och att även antalet utbildningsplatser har blivit färre. I samband med studiestödsreformen under hösten 2001 har reglerna ändrats vilket har medfört att allt färre studerande är behöriga att söka de olika vuxenstudiestöden och i stället är hänvisade till studiemedel. Kvinnorna har alltid varit fler än männen bland studerande med vuxenstudiestöd. Under läsåret 2001/2002 var exempelvis andelen kvinnor av de studerande med ubs 74 procent.

Studerande som har fått SVUX efter utbildningsnivå 1998/99–2001/02

Antal stödtagare

	Grundskole- och gymnasial nivå	Eftergymnasial nivå
1998/1999	20 000	7 000
Kvinnor	15 000	3 000
Män	5 000	4 000
1999/2000	17 000	800
Kvinnor	14 000	200
Män	3 000	600
2000/2001	22 000	600
Kvinnor	17 000	100
Män	5 000	500
2001/2002	9 000	230
Kvinnor	7 000	30
Män	2 000	200

Källa: sm från CSN om studiestöd 2001/2002

Studerande på grundskole- och gymnasienivå som har fått SVUXA eller UBS 1998/99–2001/02

Antal stödtagare

	SVUXA	UBS
1998/1999	22 000	97 000
Kvinnor	15 000	71 000
Män	7 000	26 000
1999/2000	42 000	64 000
Kvinnor	30 000	46 000
Män	12 000	18 000
2000/2001	39 000	49 000
Kvinnor	28 000	35 000
Män	11 000	14 000
2001/2002	12 000	34 000
Kvinnor	9 000	25 000
Män	3 000	9 000

Källa: sm från CSN om studiestöd 2001/2002

Studiemotiv och studiehinder

Intresse för att delta i utbildning

En dryg tredjedel av den vuxna befolkningen var mellan hösten 2001 och hösten 2002 i någon grad intresserade av utbildning¹ som de inte hade möjlighet att delta i. Intresset för att delta i utbildning ökade med nivå och längd på tidigare utbildning. Andelen intresserade var tre gånger högre bland dem med en lång eftergymnasial utbildning än bland dem med en förgymnasial utbildning.

Ju högre ålder desto mindre var intresset för att delta i utbildning. I den lägsta åldersklassen var dock intresset mindre än i den ovanför. Man bör dock tänka på det stora deltagandet i långa formella utbildningar i den yngsta åldersklassen, och att mångas intresse för ytterligare utbildning därför kan ha varit begränsat.

Kvinnor visade ett större intresse för utbildning än män, inom samtliga utbildningsgrupper och åldersklasser.

Hälften av dem som deltog i någon utbildning mellan hösten 2001 och hösten 2002 var intresserade av att delta i ytterligare utbildning. Bland dem som inte deltog i utbildning var det en fjärdedel som var intresserade av att delta.

1. Utbildning är här ett vitt begrepp som innefattar alla organiserade kurser, seminarier, studiecirklar, konferenser etc.

Intresse för utbildning hösten 2001–hösten 2002 som man inte kunde delta i efter ålder och tidigare utbildning

Andel intresserade i procent, 20–74 år

	Kvinnor	Män	Totalt
Befolkningen 20–74 år	39	32	36
Tidigare utbildning			
Förgymnasial utbildning	18	14	17
Gymnasial utbildning kortare än 3 år	35	32	34
Gymnasial utbildning 3 år	42	37	40
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	52	45	49
Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre	54	50	53
Ålder			
20–24 år	46	34	40
25–34 år	48	42	46
35–44 år	47	41	44
45–54 år	41	34	38
55–64 år	29	23	27
65–74 år	16	9	12

Observera att både de som deltog i utbildning och var intresserade av mer, samt de som inte deltog men var intresserade ingår i tablån.

Källa: uf85 sm 0301 Vuxnas lärande

Intresse för utbildning hösten 2001–hösten 2002 som man inte kunde delta i efter deltagande i utbildning under samma period

Andel intresserade i procent, 20–74 år

	Kvinnor	Män	Totalt
Deltagande i utbildning hösten 2001–hösten 2002			
Deltagit i utbildning, kurs, studiecirkel etc.	50	46	48
Ej deltagit i utbildning, kurs, studiecirkel etc.	26	23	25

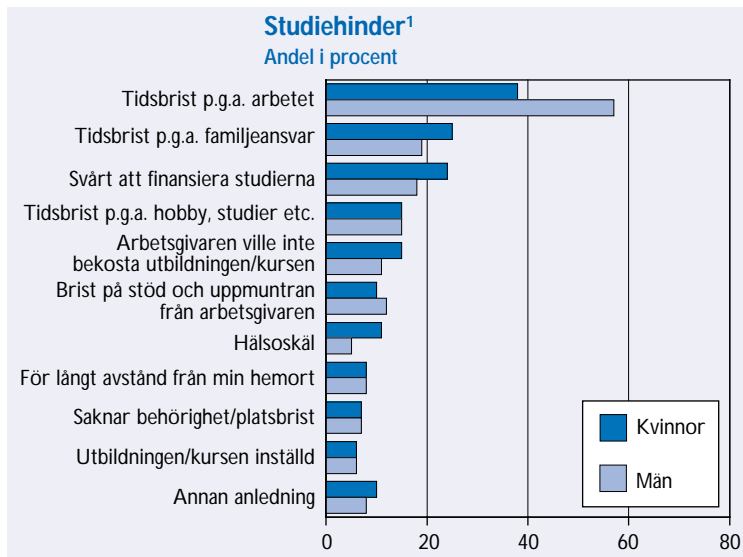
Källa: uf85 sm 0301 Vuxnas lärande

Studiehinder

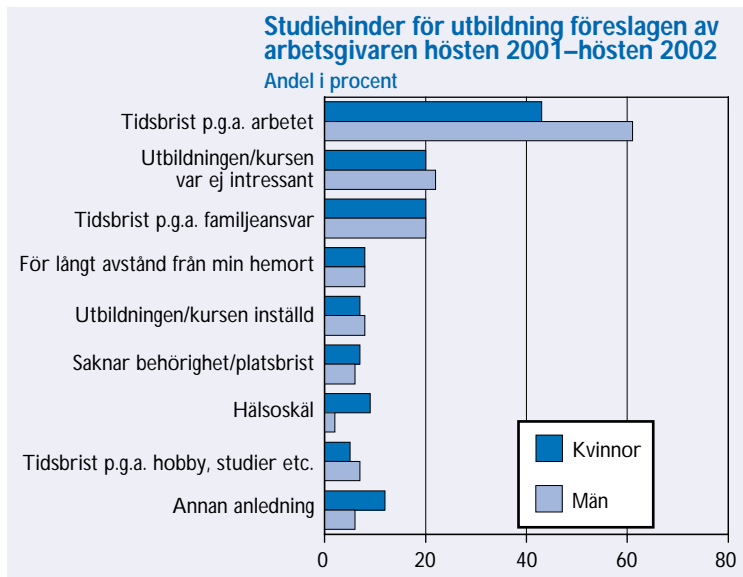
Nästan hälften av dem som var intresserade men förhindrade att delta i utbildning eller kurs uppgav tidsbrist p.g.a. arbete som studiehinder. Den andel som uppgav detta hinder var särskilt stor bland männen, även om det var det vanligaste studiehindret för båda könen.

Brist på tid var överhuvudtaget en viktig orsak till att studier inte blev av, då många ansåg att det var svårt att kombinera familj eller hobby/andra studier med den utbildning de var intresserade av. Svårighet med finansiering var också en viktig orsak till att utbildning inte påbörjades.

Tidsbrist p.g.a. arbete kommer igen som ett stort studiehinder för den utbildning som arbetsgivaren föreslog. Uppseendeväckande är att en femtedel tyckte att det inte var någon intressant kurs de fick förslag på. För en rättvis tolkning bör dock följande beaktas: hälften av dem som fick förslag från arbetsgivaren (cirka 30 procent av de sysselsatta mellan hösten 2001 och hösten 2002) deltog i samtliga föreslagna utbildningar, en fjärdedel i någon/några av flera föreslagna utbildningar och en fjärdedel inte alls. Studiehinder fanns endast i de två senare grupperna, där hälften trots allt deltog i åtminstone någon utbildning som arbetsgivaren föreslog.



Källa: Vuxnas lärande uf85 sm 0301



Källa: Vuxnas lärande uf85 sm 0301

1. De som deltog i undersökningen hade möjlighet att ange upp till tre studiehinder. Därför blir summan av procentandelarna större än 100.